

Journal of Urban Environmental Planning and Development

Vol 2, No 8, Winter 2022

p ISSN: 2783-3496 - e ISSN: 22783- 3909

<http://juep.iaushiraz.ac.ir/>

DOI: 10.30495/juepd.2023.1976932.1134

DOR: 20.1001.1.27833496.1401.2.8.2.1

Research Paper

Identification and analysis of effective factors on the development of urban tourism industry based on future researches and scenario (Case Study: Zanjan)

Ali Khaksari Rafsanjani, Professor of Urban and Regional Planning, Department of Urban Social Planning, Faculty of Social Sciences, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran

Akbar Lotfi¹: Master's degree in urban planning, Department of Urban Social Planning, Faculty of Social Sciences, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran

Received: 2022/10/24 **PP** 21-38 Accepted: 2023/01/30

Abstract

In planning and managing of tourism development using modern methods is highly important. One of these new methods is the use of the future-research method and the use of different scenarios for the development of tourism, which by using these methods tries to draw different futures according to the key effective factors for the development of Zanjan tourism. The purpose of the current research is future research and scenario planning in the development and improvement of the tourism industry in City of Zanjan based on the method of cross-effects analysis. It is exploratory and based on future-research and scenario planning. In this research, in order to find key factors, available documents, library documents and semi-open interviews were used, and after identifying the components, MIC MAC and Scenario Wizard software were used to analyze and prioritize the factors. Analysis of 13 factors were selected as key factors. These 13 factors respectively are: urban integrated management, implementing encouraging policies, decreasing the constraints, internal security, private sector, citizen participation, NGOs, urban branding, strategic location of the city, the international role of the city and province, enhancing environmental awareness, economic growth rate, religious and ritual events, qualitative and quantitative development of handicrafts. The 13 factors were used to write the scenarios. Consequently by using experts opinions and setting up panels, 46 desirable to undesirable cases could be classified and finally 4 scenarios with high compatibility for the city of Zanjan identified. 3 scenarios were in desirable situation and one in critical situation for the city of Zanjan was imaginable. At the end in order to pass through the critical situation to desirable situation strategies and plans were suggested.

Key words: The city of Zanjan, Futurology, urban tourism, scenario-writing.

Citation: Khaksari Rafsanjani, Ali, Lotfi, Akbar (2022): **Identification and analysis of drivers affecting the development of the urban tourism industry with an emphasis on foresight and scenario writing (case study: Zanjan city)**, Urban Environment Planning and Development. Year 3, Number 8, Shiraz, pp 21- 38.

¹ . **Corresponding author:** Akbar Lotfi, **Email:** Akbarlotfi.tarom@gmail.com, **Tell:** +989199540017

Extended Abstract

Introduction

The strategic location of Zanzan province and city of Zanzan on the transit route from the center to the west and northwest of the country and the existence of historical, cultural and natural tourist attractions of Zanzan make the province and city a suitable case for attracting tourists and use it a tool for development. Although with such capacities the province has not adequately used them for its development. Tourism development needs to be redefined by provincial managers and planners so that they can reach a suitable future for the economic and social progression. By examining the effective components in the tourism development of City of Zanzan, the first and most important question that comes to mind is in which direction the future of tourism in City of Zanzan is moving and how and with what factors and components this future can be achieved and be led to the desired future?

Theoretical foundations of research:

Foresight: Ben Martin defines foresight as follows: "Foresight is the process of systematic effort to look at the long-term future of science, technology, environment, economy and society, with the aim of identifying emerging common technologies. And the strengthening of strategic research areas, which probably bring the most economic and social benefits. (Nazimi and Qadiri, 1385, 27)

Scenario: A scenario refers to stories related to several plausible futures that a government, organization or company will likely face.

Tourism: "The set of activities of a person or people who travel to a place other than their normal place of life and stay there for at least one night and at most one year, and the purpose of their travel is to spend leisure time. Of course, goals such as employment and earning are not included in it." (Heydari Chianeh, 2009,9) Accordingly, those who include this definition are also called tourists

Urban tourism: Urban tourism refers to tourism activities that take place in urban areas and include interactions between visitors and urban environments.

Research materials and methods:

In terms of practical purpose, in terms of method, the present research has been carried out qualitatively and in some cases, quantitatively and qualitatively mixed at the exploratory level and based on the future-research approach and scenario planning. In this research, expert Delphi model, MIC MAC and Scenario Wizard software, future research and scenario planning approaches have been used.

Research findings

13 factors were extracted from among the influential factors in the findings of the research and the effective factors in the upper-level documents of the province, which seem to have a high impact on the prosperity and development of the tourism industry in City of Zanzan, which are the key effective factors in tourism and attracting tourists, were identified as follows: integrated urban management and application of incentive policies, reducing restrictions, internal security, private sector, citizen participation, non-governmental organizations, urban branding, strategic location of the city, international role of the city and province, promotion of environmental awareness, economic growth rate, ritual and religious ceremonies, quantitative and qualitative development of handicrafts

To write the scenario, a total of 46 possible situations were determined for 13 identified key factors. These situations are considered for each variable from a very desirable situation to a critical situation. Scenario Wizard software with heavy calculations makes it possible to extract all kinds of scenarios, including strong scenarios, scenarios with weak probability, scenarios with compatibility and high compatibility. The scenarios presented by the scenario wizard are: 4 scenarios with high compatibility, 6222 scenarios with weak compatibility and 206 incompatible scenarios. The results show that 4 scenarios are more likely to occur in the future tourism development of the province.

Conclusions and suggestions:

According to the findings, scenarios 1, 2, and 3 are the best leading scenarios for the development of tourism in the province, although scenario 1 is more favorable and ideal than the other two scenarios. Scenarios 2 and 3 are also considered favorable scenarios, which are different from the first scenario only in the two factors of internal security and strategic location of the city, and are on intermediate and relatively favorable scenarios. Scenario 4 will also be a critical scenario, and with the realization of this scenario, the situation of the influencing factors of tourism development will reach the worst state. In this scenario, all 13 key factors of the trend are on the verge of crisis or crisis, this scenario does not have positive points and favorable key factors. As a result, with the realization of the first scenario, 100% of the determining factors of tourism development will be realized. All 13 key factors in this scenario are desirable key factors and none of the factors were in a static or critical trend and with the passage of time, there are positive changes in the tourism development of City of Zanjan. The possible situations selected in this scenario are: strengthening development-oriented and program-oriented management and applying extensive incentive policies, removing some of the disturbing restrictions to attract tourists, strengthening internal security, paying attention to the private sector and large-scale investment. The high participation of citizens, in the extensive strengthening of non-governmental organizations, in the field of branding, the creation of new features and the development of current unique features, the development of relations between Iran and Europe and the colorful role of the corridor from the center to the northwest, the transformation of the province into the regional center of the northwest country, extensive production of educational content to increase environmental awareness, positive economic growth rate, highlighting of existing ceremonies through media power, state of development and extensive support of handicrafts in City of Zanjan, all of these factors have a great positive impact on the development of tourism. As a result, the perspective of this scenario will show an ideal situation of tourism in City of Zanjan. Considering that Zanjan province and especially City of Zanjan has high tourism capacities, but this potential has not been fully used yet. In this regard, there is a need to provide proposals to improve the current situation and clarify a clear path to achieve that desirable future, considering the favorable scenario for the future of Zanjan tourism. These suggestions based on the desired scenarios are as follows: Reviewing the current management that has little integration and moving towards development-oriented, target-oriented and integrated urban management and using experienced and expert managers in organizations, institutions and sectors that are interested in city tourism, removing or reducing some of Limitations in the future plans, optimal use of the strategic location of City of Zanjan, holding festivals, as well as holding craft exhibitions, modifying the norms and behaviors of accepting tourists, participation of local people in urban development plans and programs, use of branding. religion of the city, identification and investigation of regions and areas with potential for tourism and introducing them to domestic and foreign investors, development of infrastructure, improvement and strengthening of service and entertainment centers, improvement of city entrances, strengthening and development of handicraft and traditional industries of the province with Cultural and artistic attitude in relation to the development of the tourism industry.

فصلنامه برنامه ریزی و توسعه محیط شهری

دوره ۲، شماره ۸، زمستان ۱۴۰۱

شاپا چاپی: ۳۴۹۶-۲۷۸۳ - شاپا الکترونیکی: ۳۹۰۹-۲۷۸۳

<http://jupep.iaushiraz.ac.ir/>

DOI: 10.30495/juepd.2023.1976932.1134

DOR: 20.1001.1.27833496.1401.2.8.2.1

مقاله پژوهشی

شناسایی و تحلیل پیشران های مؤثر بر توسعه صنعت گردشگری شهری با تأکید بر آینده نگاری و سناریو نویسی (مطالعه موردی: شهر زنجان)

علی خاکساری رفسنجانی: استاد گروه برنامه ریزی شهری و توسعه منطقه ای، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

اکبر لطفی^۱: کارشناسی ارشد برنامه ریزی شهری، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

دریافت: ۱۴۰۱/۰۸/۰۲ صص ۳۸-۲۱ پذیرش: ۱۴۰۱/۱۱/۱۰

چکیده

در برنامه ریزی و مدیریت توسعه گردشگری بهره بردن از روش های نوین بسیار پراهمیت می باشد. یکی از این روش های نوین استفاده از روش آینده پژوهی و نیز بهره بردن از سناریوهای مختلف جهت توسعه گردشگری می باشد که با بهره گیری از این روش ها سعی در ترسیم آینده های مختلف برحسب عوامل کلیدی مؤثر برای توسعه گردشگری شهر زنجان دارد. هدف پژوهش حاضر، آینده پژوهی و سناریو نگاری در توسعه و بهبود صنعت گردشگری شهر زنجان بر پایه روش تحلیل اثرات متقاطع می باشد پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی، از حیث روش به صورت کیفی و در برخی موارد به صورت مختلط کمی و کیفی در سطح اکتشافی و مبتنی بر رویکرد آینده پژوهی و سناریو نگاری انجام پذیرفته است. در این پژوهش جهت یافتن عوامل کلیدی از اسناد فرادست، اسناد کتابخانه ای و مصاحبه های نیمه باز استفاده شده است. پس از شناسایی مؤلفه ها جهت تحلیل و اولویت بندی عوامل از نرم افزار MIC MAC و Scenario Wizard بهره گرفته شده است، که بعد از بررسی و تجزیه و تحلیل ۱۳ عامل به عنوان عوامل کلیدی انتخاب شد. این ۱۳ عامل به ترتیب عبارت بودند از: مدیریت یکپارچه شهری و اعمال سیاست های تشویقی، کاهش محدودیت ها، امنیت داخلی، بخش خصوصی، مشارکت شهروندان، سازمان های مردم نهاد، برندسازی شهری، موقعیت استراتژیک شهر، نقش بین المللی شهر و استان، ارتقا آگاهی های زیست محیطی، نرخ رشد اقتصادی، مراسمات آیینی و مذهبی، توسعه کمی و کیفی صنایع دستی. این ۱۳ عامل برای نگارش سناریو با استفاده از نظر خبرگان و تشکیل پنل به ۴۶ حالت از مطلوب تا نامطلوب تقسیم بندی شدند که در انتها ۴ سناریو با سازگاری بالا برای شهر زنجان شناخته شد که ۳ مورد از سناریوها حالت مطلوب و یک مورد نیز وضعیت بحرانی را برای شهر و استان زنجان متصور می شد. در انتها برای گذار از حالت سناریو بحرانی و حرکت به سمت سناریو و شرایط مطلوب راهبردها و برنامه ای پیشنهاد گردید.

واژه های کلیدی: شهر زنجان، آینده پژوهی، گردشگری شهری، سناریو نویسی.

استناد: خاکساری رفسنجانی، علی، لطفی، اکبر (۱۴۰۱): شناسایی و تحلیل پیشران های مؤثر بر توسعه صنعت گردشگری شهری با تأکید بر آینده نگاری و سناریو نویسی (مطالعه موردی: شهر زنجان)، فصلنامه برنامه ریزی و توسعه محیط شهری، سال ۳، شماره ۸، شیراز، صص ۳۸-۲۱.

^۱ نویسنده مسئول: اکبر لطفی، پست الکترونیکی: Akbarlotfi.tarom@gmail.com، تلفن: ۰۹۱۹۹۵۴۰۰۱۷

مقدمه:

در جهان رقابتی امروز، فناوری های نرم به تدریج جایگزین فناوری های سخت و مزیت های فناورانه شده و فرایندها به جای ساختارها مورد توجه قرار گرفته است. کشورهایی که خواهان تحولات بنیادین هستند، برنامه ریزی های پابرجا و مبتنی بر طراحی سناریو با رویکرد آینده نگاری را محور عمده برنامه ریزی توسعه آتی خود قرار داده اند (Tadbir, 2016: 6). بنابراین تصمیم گیرندگان در حوزه های مختلف من جمله، برنامه ریزی شهری و منطقه ای و توسعه بخش گردشگری در دنیایی که هر روزه در حال تحولات چشم گیر می باشد، نیاز به توسعه رهیافت های جدید پیش بینی و آمادگی برای آینده هستند. در این میان، یکی از این موضوعات مهم و اساسی که نقش بسیار مهمی در توسعه اقتصادی شهرها و روستاها دارد و می تواند با آینده نگری و طراحی سناریو منجر به بهبود رشد اقتصادی و بالا رفتن کیفیت زندگی افراد شود، مقوله توسعه صنعت گردشگری است. در جهان امروز با توجه به این که گردشگری به عنوان صنعتی مهم در حال تبدیل شدن به یکی از ارکان اصلی اقتصاد تجاری جهان است و بسیاری از برنامه ریزان از آن به عنوان رکن اصلی توسعه یاد می کنند و در عین حال از عوامل موثر در تبدلات فرهنگی بین کشورها نیز می باشد و به منزله گسترده ترین صنعت خدماتی جهان حائز جایگاه ویژه ای است. طی شش دهه گذشته گردشگری، گسترش و تنوع پیوسته و مداومی را تجربه کرده و تبدیل به یکی از بخش های اقتصادی روبه رشد جهان شده است (Titu et al, 2016:296) بارتلر ادعان دارد که صنعت گردشگری در بین فعالیت های اقتصادی جهان، بی نظیر است، به طوریکه از زمان ثبت گزارشهای، رشد مستمری را نشان داده است (Butler, 2009:346) و توسعه گردشگری به توسعه اقتصادی جوامع کمک قابل توجهی می کند (Szpilko, 2015:977) به گونه ای که از آن به عنوان محرک مهم رشد اقتصادی در سراسر جهان یاد می کنند (Henderson et al, 2018:167) و (Gholami and Khalji, 2017:18). از دهه ۱۹۵۰ تاکنون، تعداد گردشگران بین المللی با وجود همه بحرانهای سیاسی (جنگ، انقلاب ها، آشوب و ناامنی)، اقتصادی (رکود اقتصادی، بحران سرمایه داری) و بهداشتی (همه گیری بیماری هایی همانند کرونا و ...) در جهان همواره رو به رشد بوده است. ممکن است در مناطقی از جهان دچار رکورد و در زمان کوتاه دچار کاهش شده باشد اما برآیند جهانی آن همیشه مثبت و دارای رشد زیادی بوده است (Naim Abadi and Javan, 2021: 5) و (Veicy, 2018:136). این صنعت به عنوان یک فعالیت اقتصادی پیچیده، در حال تبدیل شدن به پردرآمدترین و بزرگترین صنعت در ابعاد جهانی می باشد (Redi & Fernandez, 2018:218) اهمیت صنعت گردشگری بسیار بیشتر از رشد اقتصادی و اشتغال زایی، در سطح جهانی است، چنانچه از این صنعت می توان برای حفظ و افزایش فرصت های مناسب آتی، افزایش آگاهی مردم از طریق شناسایی فرهنگ های خاص و ترویج آنها و حتی برای کاهش تنش های سیاسی استفاده کرد (Gay and Fusco Law, 2011: in persian Safari Ali Akbari and Sadeghi, 2021: 50). کشورهای که به دنبال کسب منابع و مزایای اجتماعی، اقتصادی و سیاسی هستند، در سیاست ها و برنامه های کشورشان، به گردشگری به عنوان ابزاری مؤثر در روند توسعه سیاسی، فرهنگی و اقتصادی توجهی خاص دارند (Zali and Atrian, 2016: 108) به طوری که اقتصاددانان آن را صادرات نامرئی نامیده اند (Taqdisi et al., 2014: 2)

ایران به عنوان یکی از کشورهای در حال توسعه که ذخایر نفتی آن به عنوان منبع اصلی کسب درآمد در آینده ای نه چندان دور به پایان می رسد. برای ایجاد یک توسعه همه جانبه و پایدار و همچنین جایگزینی منابع جدید کسب درآمد به جای منابع نفتی نیازمند استفاده از تمامی امکانات و قابلیت های خود می باشد (Ismailpour and Rajabi, 2013; 69) در این راستا صنعت گردشگری که بر اساس آمار و ارقام منتشره از سوی سازمان جهانی گردشگری در هزاره جدید به بزرگترین منبع درآمد جهانی تبدیل شده است، مطرح می گردد. کشور ایران به دلیل گستردگی وسعت و شرایط جغرافیایی، برخورداری از گونه های گیاهی و جانوری، مناظر و چشم اندازهای خاص و آثار تاریخی، از مناطق مهم گردشگری محسوب می شود (Safari Ali Akbari and Sadeghi, 2021: 51). ایران جزء ده کشور اول جهان از لحاظ جاذبه های گردشگری و جزء ۵ کشور اول جهان از نظر تنوع گردشگری و جزء سه کشور اول جهان از نظر تنوع صنایع دستی است (Zangiabadi et al.; 2015, 131) و میتواند به عنوان یکی از مقاصد مهم گردشگری مطرح باشد. اما مشخص نبودن اهداف و سیاست های این بخش، عدم تبلیغات مناسب، محدودش کردن نام ایران در جهان، فقدان نیروی انسانی متخصص، عدم تمایل بخش خصوصی به سرمایه گذاری و غیره، از جمله مسائل مهم در توسعه گردشگری محسوب می شوند (Sandgol and Sharifinia, 2013: 72) که همواره به عنوان موانع کلان در زمینه توسعه گردشگری نقش بازی می نمایند. (Safari Ali Akbari and Sadeghi, 2021: 51).

استان زنجان نیز به دلیل داشتن جاذبه های تاریخی، فرهنگی و طبیعی متعدد و امتیازاتی در زمینه گردشگری مذهبی می تواند به عنوان یکی از قطب های صنعت گردشگری کشور ایران باشد. مطابق بررسی های اسنادی در استان زنجان مجموعاً تعداد ۵۳۳ گونه جاذبه گردشگری ثبت شده وجود دارد که از این میان، تعداد ۱۵۳ گونه جاذبه؛ معادل ۲۶/۳ درصد در زمره جاذبه های فرهنگی، تاریخی و تعداد ۴۳۰ گونه جاذبه معادل ۷۳/۷ درصد نیز در شمار جاذبه های طبیعی قرار دارند (Sap Consulting Engineers, 2003; 75) هم اکنون کشور

ایران ۲۶ اثر از آثار تاریخی (UNESCO World Heritage Site, 2021) خود را در سطح جهانی به ثبت رسانیده است که در بین آنها نام گنبد سلطانیه به مشابیه‌ی یکی از این آثار به چشم می‌خورد. موقعیت استراتژیک زنجان و قرار گیری شهر زنجان در مسیر ترانزیت مرکز به غرب و شمال‌غرب کشور بستر مناسبی برای جذب گردشگر به این استان و بازدید از آثار تاریخی آن می‌باشد و فرصتی ارزشمند که به رغم گذشت سال‌ها هنوز بستر آن به شکل مطلوب فراهم نشده است. وجود جاذبه‌های گردشگری در زمینه‌های تاریخی، فرهنگی و طبیعی شهر زنجان می‌تواند زمینه‌های رشد و توسعه بخش‌های مختلف اقتصادی، زیست‌محیطی، اجتماعی و رفاه شهری را در این شهر فراهم آورد و به عنوان یک قطب مهم گردشگری در استان زنجان و در سطح کلان و ملی و منطقه ای مطرح شود. ارتباط توسعه صنعتی با توسعه گردشگری، نقش فرهنگ مردم در جذب و افزایش گردشگران، شرایط و وضعیت زیرساخت‌های گردشگری، وضعیت کمی و کیفی صنعت هتلینگ، شاخص کمی و کیفی ارتباطات جاده‌ای برای تسهیل تردد گردشگران و برنامه‌ریزی مبتنی بر علم روز دنیا برای توسعه گردشگری نیازمند بازتعریف مجدد توسط مدیران و برنامه ریزان استانی می‌باشد تا بتوانند آینده‌ای مشخص را تدوین کرده و راه‌های رسیدن بدان را تصویر کنند و با اهداف روشن به سمت آن حرکت کنند. بی شک گردشگری و توسعه زنجان تنها مختص یک نهاد و سازمان خاص نیست بلکه جذب گردشگر مولفه‌ها و ساختارهای خاص و ویژه‌ای را می‌طلبد. با توجه به مطالب مذکور علی‌رغم وجود فرصت‌های فراوان در زمینه‌های مختلف اعم از فضاهای تاریخی، طبیعی، فرهنگی و ... در شهر زنجان و نواحی اطراف آن هنوز این شهر نتوانسته است سهم خود را بنا به دلایل متعدد از گردشگری کشور و منطقه به دست آورد و همچنین دید کوتاه مدت و عدم آینده نگری در برنامه ریزی گردشگری شهری شهر زنجان نیز عاملی گردیده تا آینده گردشگری ایرن شهر همچنان علی‌رغم نقاط قوت مذکور در این صنعت، به صورت مبهم باقی مانده باشد، لذا با بررسی مولفه‌های مؤثر در توسعه گردشگری شهر زنجان اولین و مهم‌ترین سوال که به ذهن می‌رسد این است که آینده گردشگری شهر زنجان به چه سمتی در حرکت است و چگونه و با چه عوامل و مولفه‌هایی می‌توان این آینده را به سمت آینده مطلوب هدایت کرد سناریو‌های توسعه گردشگری شهر زنجان بر پایه آینده پژوهی کدام موارد می‌باشند و راه دستیابی به سناریو برتر چیست؟

پیشینه و مبانی نظری تحقیق:

در اکتبر ۱۹۸۸ اولین کنفرانس جهانی در مورد گردشگری به عنوان اهرم و نیروی اساسی در ایجاد صلح و دوستی در شهر ونکوور کانادا برگزار گردید. در این کنفرانس جهانی بیش از ۵۰۰ نماینده از ۶۵ کشور شرکت کرده بودند. هدف کنفرانس کشف و شناسایی راه‌هایی بود که میلیون‌ها مسافر بین‌المللی می‌توانند در اصلاح ساختار اخلاقی و افزایش برخورد دوستانه و صمیمانه در جوامع مختلف کارایی داشته باشند (Mousavi et al. 2022,; 25 in persian Qaranejad; 2007:118). می‌توان آن را از دیدگاه‌های مختلفی همچون جغرافیایی، اقتصادی، جامعه‌شناختی و مدیریتی مورد بررسی قرار داد بدین سبب تعاریف متعددی نیز از این دیدگاه‌ها برای گردشگری صورت گرفته است (Pourang et al., 2019: 155). سازمان جهانی گردشگری با توجه به تمامی تعاریف گردشگری که تا قبل از سال ۱۹۹۴ ارائه شده بودند در سال ۱۹۹۵ یک تعریف نهایی منتشر کرد: «مجموعه فعالیت‌های فرد یا افرادی که به مکانی غیر از مکان عادی زندگی خود مسافرت و حداقل یک شب و حداکثر یک سال در آنجا اقامت می‌کنند و هدف از مسافرت آنان نیز گذراندن اوقات فراغت است. البته اهدافی نظیر اشتغال و کسب درآمد شامل آن نمی‌شود». بر این اساس کسانی که شامل این تعریف می‌شوند نیز گردشگر نامیده می‌شوند. (Heydari Chianeh, 2009, 9). گردشگری، پدیده‌ای است که از گذشته‌های دور مورد توجه جوامع انسانی بوده و برحسب نیازهای متفاوت اجتماعی و اقتصادی به پویایی خود ادامه داده است (Mansouri Moayed, Moradi and Molai, 2016). بسیاری از کشورهای دنیا، این صنعت پویا را به عنوان منبع اصلی درآمد، اشتغال - زایی، رشد بخش خصوصی و توسعه زیرساخت‌های خود در حد بسیار گسترده به کار می‌گیرند (Zare Mirkabad, 2015). در طول چند دهه گذشته، گسترش قابل توجهی در گردشگری، به ویژه گردشگری بین‌المللی وجود داشته است. (Li at et, 2018) برطبق گزارش سازمان جهانی گردشگری (2018)، امروزه حجم کسب و کار گردشگری برابر و یا حتی بیشتر از صادرات نفت و خودرو است.

گردشگری شهری: امروزه یکی از مهم‌ترین فضاهای که مورد توجه و بازدید گردشگران قرار گرفته و فرصت‌های بسیاری برای گردشگران ایجاد نموده، فضاهای شهری می‌باشند. آنچه که فضاهای یک شهر را پویا و جذاب ساخته و سبب ایجاد رضایت در بین شهروندان و جذب گردشگران می‌شود، تاریخ، فرهنگ غنی، زیبایی بصری و منظر شهری است (Mahmoudzadeh, 2016; 1). این مفهوم از دهه ۱۹۸۰ وارد ادبیات گردشگری شد زمانی که شهرهای متعددی به سمت مقاصد مهم در حال پیشرفت بودند. گردشگری شهری به فعالیت‌های گردشگری اطلاق می‌شود که در نواحی شهری صورت گرفته و تعاملات میان بازدید کنندگان و محیط‌های شهری را شامل می‌شود. بازدید کنندگان شهرها تحت تاثیر عوامل و انگیزه‌های مختلفی تشویق به دیدار از شهرها می‌شوند. به عنوان مثال اهدافی نظیر تجارت، شرکت در کنفرانس‌ها، دیدار از دوستان و آشنایان، تفریح و یا علایق ویژه نظیر ورزش، آموزش و فرهنگ. در واقع، چون

شهرها جاذبه های متنوع و بزرگی از قبیل موزه ها، بناهای یادبود، تئاترها، پارک ها، شهربازی ها، مراکز خرید، و مناطقی که معماری تاریخی امکان هایی مربوط به حوادث مهم با افراد مشهور را دارند (Khaksari et al., 2013; 132) غالباً مقاصد گردشگری مهمی محسوب می شوند.

دیدگاه های مختلف در رابطه با گردشگری:

دیدگاه موافقان: دیدگاه اول، کسب تجربه فرهنگی؛ مطابق این دیدگاه، هدف گردشگری به دست آوردن تجارب فرهنگی و اجتماعی است. براین اساس، بیشتر گردشگران فرهنگی - اجتماعی، برای زیرساخت های موجود اهمیت ویژه ای قائل اند. گروه فوق، با اشاره به جنبه های مثبت اقتصادی و اجتماعی گردشگری از جمله اشتغال زایی، ارزآوری، ماندگاری اقتصادی، حفاظت منابع طبیعی، تعمیر و نگهداری بناهای باستانی، تعامل فرهنگ ها و حفظ صلح، انگیزه گسترش این صنعت را قوت بخشیدند. در این دیدگاه، دولت نباید در امور اجرایی توسعه جهانگردی دخالت کند؛ بلکه نقش تصویب و اتخاذ سیاستها و قوانین، حمایت از توسعه گردشگری است.

دیدگاه مخالفان: در مقابل نظریه های موافقان توسعه گردشگری که آن را امری مثبت می دانند عده ای بر آثار منفی گردشگری تأکید دارند. در این دیدگاه، گردشگری بر فرهنگ زدایی و کالایی شدن فرهنگ، افزایش میزان جرم و ناهنجاری و تنزل ارزش ها می انجامد. طرفداران این دیدگاه معتقدند که طرح ها و برنامه های گردشگری، همه داشته های جامعه را در خدمت پول و درآمد ارزی قرار می دهد و این درآمد به بهای گزاف به دست می آید (Mousavi and others, 2014: 6). دیدگاه های توسعه تطبیقی گردشگری: آید این گروه، نتیجه مناظر دو گروه یادشده است که با تلفیق بیانیه های موافق و مخالف، نوعی توسعه گردشگری بر مبنای پاسخگویی به ارزشهای اقتصادی مردم و منابع مصنوعی و طبیعی ارائه دادند. گردشگری شهری و روستایی، همساز و کنترل پذیر، زیست محیطی، فرهنگی و... گزینه های پیشنهادی آنهاست و بر استفاده از منابع محلی، سهولت مدیریت، ندانستن نقش تخریبی، تعامل مهمان و میزبان و در نظر گرفتن منافع هردو گروه تأکید دارند. (Mousavi and others, 2014: 6). دیدگاه کسب سود اقتصادی: مطابق این دیدگاه، گردشگری، سیستمی اقتصادی است که مانند هر نظام اقتصادی دیگر در پی منافع است و از نظر اقتصادی، یک فعالیت پایه تلقی میشود. مطابق این دیدگاه، مهمترین هدف گردشگر کسب سود اقتصادی است. بنابراین، داشتن زیرساخت های ناحیه ای اهمیت زیادی دارد (Shamai and Mosivand, 2011: 6).

دیدگاه حمایتی مثبت: دیدگاه حمایتی، به توسعه هر چه بیشتر تأسیسات و امکانات جلب جهانگرد و گردشگر اهمیت می دهد و از این رو می کوشد مشکلات اقتصادی جامعه را به حداقل برساند. دیدگاه نظارتی: طرفداران این دیدگاه معتقد هستند که توسعه گردشگری اگر همراه با نظارت های دولتی نباشد، با مبنای توسعه پایدار و حفظ منابع طبیعی، تاریخی، فرهنگی و انسانی کشورها مغایر خواهد بود. دیدگاه سازگاری: بر اساس این دیدگاه دولت ها می کوشند تا با انتخاب سیاست های مناسب گردشگری برای کشور خود نوعی سازگاری و تطبیق میان مصالح جمعی و توسعه گردشگری ایجاد کنند و به جای محدود ساختن گردشگری، توسعه آن را با مصالح و منافع کشور هماهنگ سازند. دیدگاه دانش مدار: در این دیدگاه، تصمیم های سیاسی درباره توسعه گردشگری، بر مبنای تحقیقات و پژوهش های علمی اتخاذ و خط مشی های منطقی، با توجه به ارزیابی علمی نتایج توسعه گردشگری، طراحی شدند. در دیدگاه دانش مدار، تأسیس دانشکده ها و پژوهشکده های گردشگری و توسعه تحقیقات گردشگری مورد تأکید بسیار قرار گرفت (Sanai Moghadam et al., 2015:5).

گردشگری اسلامی: بر اساس مطالعات سازمان جهانی گردشگری سالانه بیش از ۶۰۰ میلیون نفر بانگیزه مذهبی و معنوی در جهان سفر میکنند (Lebet Hosseini et al., 2016; 124) بر اساس آمار سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری ایران بیش از ۸۰ درصد گردشگران خارجی وارده در سال ۱۳۹۷ به ایران دارای انگیزه سفر فرهنگی - مذهبی می باشند (Organization of Cultural Heritage, Handicrafts and Tourism of the country, 2018). در گردشگری مذهبی جاذبه های نظیر زیارتگاه ها، امامزاده ها، مساجد، کلیسا، آیین ها و مراسم مذهبی عامل جذب گردشگر به مکان مورد بازدید هستند (Hatami-Nejad et al., 2015; 60) این نوع گردشگری شکلی از گردشگری است که بر موانع اقلیمی غلبه دارد و با تغییرات فصلی و تحولات آب و هوایی تعداد آن چندان دچار تغییر نمی شود (Faizabadi and Waziri, 2010; 2). در بین کشورهای مسلمان صنعت گردشگری به صورت کاملاً متفاوتی مورد توجه قرار گرفته است. این تفاوت ها برگرفته از دیدگاه و نگرش های سیاسی-مذهبی سیاستگذاران و تصمیم گیران کلان این کشور بوده است. در این رابطه می توان به دو نگرش کاملاً متفاوت در کشور جمهوری اسلامی ایران و ترکیه اشاره نمود. این تفاوت لزوما ناشی از طرز فکر و تلقی سیاستگذاران کلان این کشورها نسبت به گردشگری می باشد. نکته قابل توجه این است که با وجود این که مردم کشورهای ایران و ترکیه هر دو مسلمان هستند، اما به نظر می رسد که نقش اساسی در توجه و یا عدم توجه به توسعه گردشگری و سیاست ها و برنامه های توسعه این صنعت بیشتر و اساساً به نوع حکومت های این کشورها بستگی دارد و به همین دلیل می توان بین کشورهای مسلمان مانند ترکیه و تونس و

کشورهای اسلامی مانند ایران در سیاستگذاری‌ها و برنامه‌ریزی‌های گردشگری تمایز قائل شد (Khaksari, 2012; 5) برنامه‌ریزان توسعه گردشگری در ایران یک مسئولیت بسیار مشکل را به عهده دارند، زیرا آنها باید محدودیت‌ها و موانع بسیاری را نه تنها از ارزش‌های مذهبی، اجتماعی و فرهنگی سرچشمه گرفته اند بلکه موانعی که از دیدگاه افراد با نفوذ و تاثیرگذار مذهبی و سیاسی سرچشمه می‌گیرند را نیز مورد توجه جدی قرار دهند. از طرفی بزرگترین چالش توسعه گردشگری در کشورهای مسلمان بویژه ایران این است که چگونه می‌توان «یک تعادل کامل و موثر» بین منافع و مزیت‌های اقتصادی مهم توسعه گردشگری در عین حال پرهیز از اثرات منفی اجتماعی-فرهنگی آن ایجاد نمود. (Khaksari, 2012; 27)

مواد و روش تحقیق:

پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی، از حیث روش به صورت کیفی و در برخی موارد به صورت مختلط کمی و کیفی در سطح اکتشافی و مبتنی بر رویکرد آینده‌پژوهی و سناریونگاری صورت گرفته است. پژوهش در سه مرحله زیر می‌باشد:

۱- تعیین شاخص‌های کلیدی به دو روش زیر:

الف: مطالعه اسناد فرادست موجود (شامل: طرح جامع شهر زنجان، سند توسعه استان زنجان، طرح جامع گردشگری استان زنجان) و همچنین مقالات و منابع موجود دیگر؛ ب: از طریق مصاحبه نیمه باز (مصاحبه با ۶ نفر از مدیران شهری شهر زنجان در حوزه گردشگری، ۲ نفر از دانشجویان کارشناسی ارشد مدیریت جهانگردی دانشگاه علامه طباطبایی، ۳ نفر از اساتید حوزه شهرسازی و جهانگردی دانشگاه علامه طباطبایی و ۳ نفر از اساتید حوزه شهرسازی و گردشگری دانشگاه گیلان و ۲ نفر از آینده پژوهان در تهران از پژوهشکده آینده‌پژوهی می‌باشد) که از این طریق پیشران مؤثر بر حوزه گردشگری در سطح کشوری و شهر زنجان را شناسایی کرده و سپس اقدام به طبقه‌بندی این شاخص‌ها می‌کنیم.

۲- شناسایی و اولویت‌بندی پیشران‌های حیاتی از طریق نرم افزار Micmac بر پایه روش تحلیل اثرات متقاطع: که در این روش با مصاحبه و نظرخواهی از ۱۵ نفر از خبرگان، اساتید و مدیران شهری (که تعداد نهایی افراد مورد مصاحبه بر حسب روش و آموزش خود نرم‌افزار می‌باشد که باید بین ۱۲ تا ۳۰ نفر باشد) نمره‌دهی به پیشران‌ها برحسب تاثیرگذاری مولفه‌ها برهم دیگر انجام می‌گیرد و میانگین نمرات به عنوان نمره نهایی منظور خواهد شد که پس از آن با وارد کردن این نمرات در نرم افزار مذکور میزان تاثیرگذاری و تاثیرپذیری از محیط و سایر عوامل را به ترتیب الویت مشخص می‌کنیم.

۳- تدوین سناریو بر پایه Scenario Wizard مبتنی بر روش CIA (تحلیل اثرات متقاطع) انجام خواهد گرفت. در این مرحله که به عنوان تحلیل نهایی کار می‌باشد با استفاده از عوامل مشخص شده در مرحله قبلی سناریوهای ممکن، محتمل و مطلوب برای آینده مشخص می‌شود و از این بین بهترین سناریو برای توسعه بخش گردشگری شهر زنجان مشخص می‌شود. این مرحله نیز دارای یک پرسشنامه بود که ۱۰ نفر از خبرگان و متخصصین حوزه آینده‌پژوهی و گردشگری و شهرسازی خواسته شد تا به وضعیت‌های احتمالی نمرات بین ۳- تا ۳ بدهند. محدوده مورد مطالعه شهر زنجان مرکز استان و در شمال استان واقع است. جمعیت این شهر بر طبق سرشماری سال ۱۳۹۵: برابر با ۴۳۰۸۷۱ نفر بوده است (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵). به گفته حمدالله مستوفی شهر زنجان را اردشیر بابکان ساخته و شهین خوانده است. در فرهنگ نامه مرحوم دهخدا در ذیل کلمه شهین چنین تقریر یافته: شهین نام شهر زنگان است و معرب آن زنجان باشد. گویند آن شهر را اردشیر بابکان بنا کرده است (Master plan of Zanjan city, 2018). واقع شدن زنجان در مسیر جاده ابریشم یک فرصت طلایی برای این استان ایجاد کرده است، که در زمان حاضر توسعه این استان حول محور صنعت، معدن، گردشگری و آموزش عالی است. و همچنین مسیر ریلی-ترانزیتی تهران-تبریز و شمالغرب کشور و حتی اتصال تهران به ترکیه و آذربایجان از طریق این استان بر موقعیت ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی آن افزوده است.

بحث و ارائه یافته‌های تحقیق:

برای شناسایی مهم‌ترین شاخص‌های مؤثر در توسعه صنعت گردشگری شهر زنجان ۸۴ شاخص، از طریق تفحص در پژوهش‌های انجام گرفته مطالعات کتابخانه‌ای و همچنین اسناد فرادست موجود در شهر و استان زنجان و همچنین اسناد مرتبط با بحث توسعه گردشگری در طرح‌های ملی و فراملی و از طریق کارشناسان و مدیران اجرایی گردشگری، شناسایی و در اختیار خبرگان، متخصصان و مدیران اجرایی استان قرار گرفت. از میان ۸۴ شاخص در نهایت ۴۶ شاخص پالایش و برای بررسی دوباره در اختیار نخبگان استانی، مدیران خیره استان و متخصصان علوم مرتبط با صنعت گردشگری قرار گرفت.

تحلیل خروجی های نرم افزار:

با توجه به مباحث مطرح شده ۴۶ عامل به عنوان عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری شهر زنجان شناسایی و با نرم افزار میک مک جهت استخراج عوامل اصلی تأثیرگذار و تأثیرپذیر بر توسعه گردشگری شهر و استان مورد تحلیل قرار گرفتند. ابعاد ماتریس 46×46 بود در که ۹ بخش مختلف تنظیم شده است. درجه پرشدگی ماتریس $84/68809$ درصد است که نشان میدهد عوامل انتخاب شده تأثیر زیاد و پراکنده‌ای بر همدیگر داشته اند و در واقع سیستم از وضعیت ناپایداری برخوردار بوده است. ماتریس براساس شاخص‌های آماری با ۲ بار چرخش داده ای از مطلوبیت و بهینه شدگی ۱۰۰ درصد برخوردار بوده که حاکی از روایی بالای پرسشنامه و پاسخ های آن است.

جدول ۲- تحلیل اولیه داده ی ماتریس و تأثیرات متقاطع

ابعاد ماتریس	تعداد تکرار	تعداد صفرها	تعداد یک	تعداد دو	تعداد سه	جمع	درجه پرشدگی
۴۶	۲	۲۹۸	۶۴۵	۸۵۸	۳۱۵	۱۸۳۴	۸۵/۹٪

منبع: یافته های تحقیق، ۱۴۰۱.

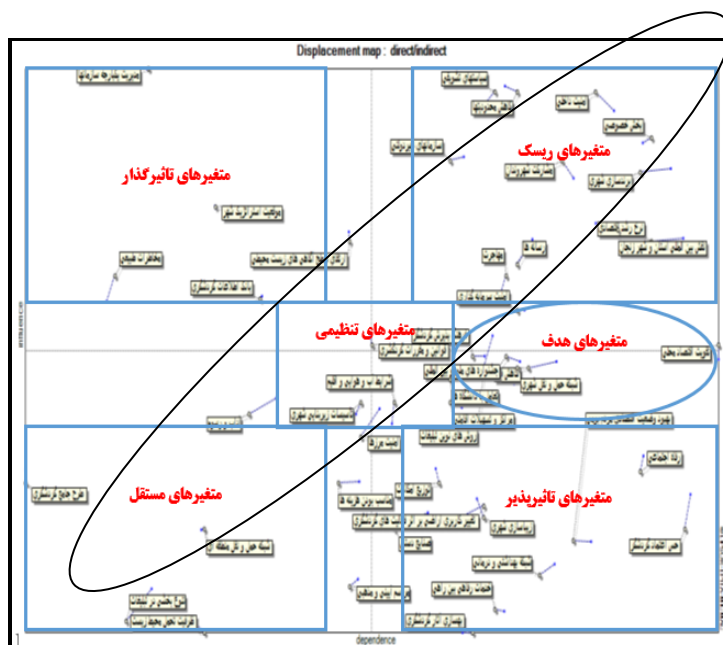
در جدول ۳ تعداد تکرارها و چرخش های سیستم را مشاهده می کنیم که نشان می‌دهد با دوبار چرخش دقت سیستم به ۱۰۰ درصد رسیده است.

جدول ۳- چرخش ماتریس

تعداد تکرار	تأثیرگذاری	تأثیر پذیری
چرخش اول	۹۴٪	۹۶٪
چرخش دوم	۱۰۰٪	۱۰۰٪

منبع: یافته های تحقیق، ۱۴۰۱.

نحوه توزیع و پراکنش متغیرها در صفحه پراکندگی، حاکی از میزان پایداری یا ناپایداری سیستم است. در سیستم‌های پایدار پراکنش متغیرها بصورت L انگلیسی است یعنی برخی متغیرها دارای تأثیرگذاری بالا و برخی دارای تأثیرپذیری بالا هستند در سیستم های پایدار مجموعاً سه دسته متغیر قابل مشاهده است. الف: متغیرهای بسیار تأثیرگذار بر سیستم (عوامل کلیدی، ب: متغیرهای مستقل، ج: متغیرهای خروجی سیستم (متغیرهای نتیجه).

شکل ۲- نقشه پراکندگی متغیرها و جایگاه آنها در محور تأثیرگذاری - تأثیرپذیری مستقیم و میزان جابجایی نمودار تأثیرگذاری و تأثیرپذیری مستقیم و غیرمستقیم - منبع: یافته های تحقیق، ۱۴۰۱.

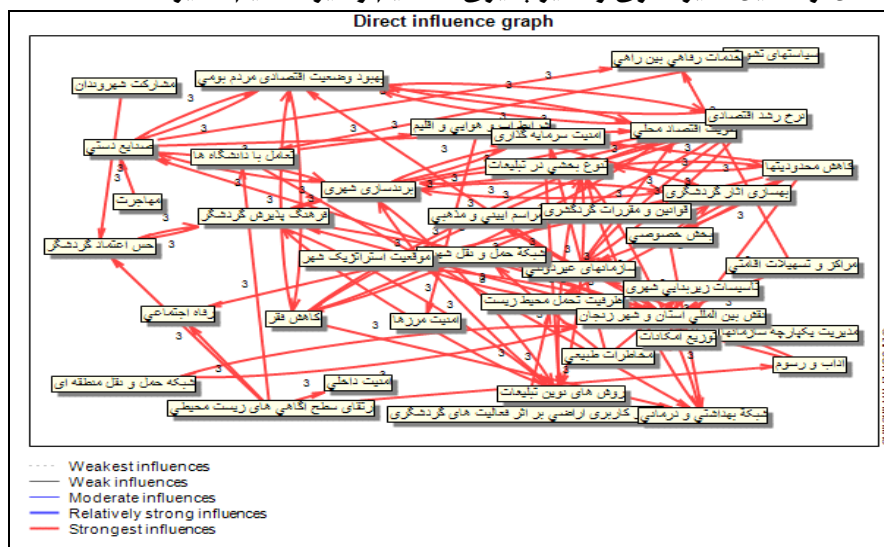
جدول ۴- بررسی انواع مختلف متغیرها و مفهوم آن در سیستم گردشگری شهر زنجان

نوع متغیر	مفهوم	توضیحات	نمونه ای از متغیرها
۱ متغیرهای تعیین کننده یا تأثیرگذار	تأثیرگذاری بسیار بالای این متغیرها	نقش تعیین کننده در سیستم گردشگری شهر	مدیریت یکپارچه شهری، موقعیت استراتژیک قرارگیری شهر و مخاطرات طبیعی
۲ متغیرهای دو وجهی (ریسک)	تأثیرگذاری و تأثیرپذیری بالایی	هر اقدامی از جانب مدیریت و برنامه ریزی بر روی این عامل ها بر روی سایر متغیرها نیز تأثیر ایجاد خواهد کرد. این متغیرها می‌توانند با اعمال برخی تغییرات به عنوان متغیرهای کلیدی سیستم نیز عمل کنند	امنیت داخلی، بخش خصوصی، برندسازی شهری، مشارکت شهروندان، مهاجرت و رسانه ها
۳ متغیرهای دو وجهی	نشان دهنده اهداف سیستم گردشگری	با اعمال برخی تغییرات و دستکاری‌ها می‌تواند به تکامل سیستم مطابق با اهداف و برنامه های خویش دست پیدا کرد	نرخ رشد اقتصادی، نقش بین المللی شهر و استان، امنیت سرمایه گذاری، تقویت اقتصاد محلی و مهاجرت
۴ متغیرهای تأثیرپذیر	تأثیرگذاری بسیار پایین و تأثیرپذیری بسیار بالا	از ورود گردشگر تأثیر می‌پذیرند و برای سفرهای بعدی گردشگر می‌تواند تأثیر گذار باشند	رفاه اجتماعی، حس اعتماد گردشگر، بهبود وضعیت اقتصادی مردم بومی، شبکه بهداشتی و درمانی، خدمات بین راهی، تغییر کاربری اراضی بر اثر فعالیت های گردشگری و زیباسازی شهری
۵ متغیرهای مستقل	تأثیرگذاری و تأثیرپذیری پایین	متغیرهای خروجی مستقل	طرح جامع گردشگری شهر، تنوع بخشی در تبلیغات، ظرفیت تحمل محیط زیست، مراسمات آیینی و مذهبی، آداب و رسوم و حمل و نقل و ترانزیت منطقه ای
۶ متغیرهای تنظیمی	حالت تعدل بخشی به سیستم گردشگری	بسته به سیاست‌های پیش گرفته شده می‌تواند به حالت های دیگر ارتقاء پیدا کنند. مثلا با تقویت آن ها می‌توانند به عنوان متغیرهای تأثیرگذار یا ریسک یا هدف ایفای نقش کنند	بهبود مقررات و قوانین گردشگری، هنجارها و ارزش های و رفتار میزبان، تعامل با دانشگاه ها، شرایط آب و هوایی و اقلیم، تاسیسات زیربنایی شهری

منبع: یافته های تحقیق، ۱۴۰۱.

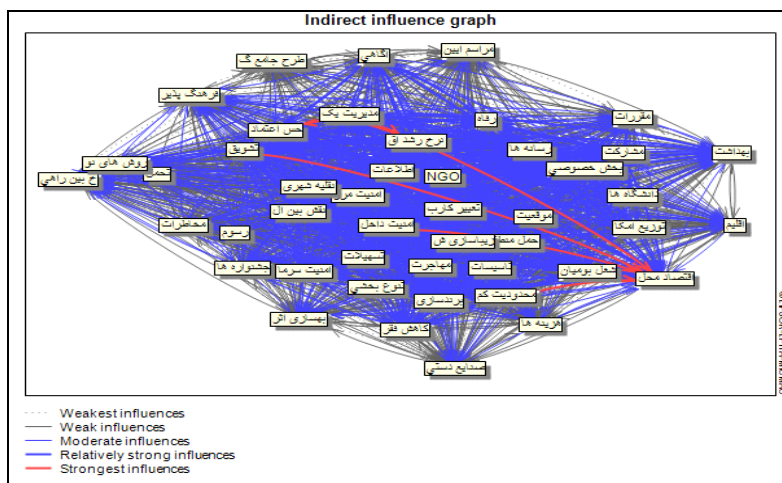
در سیستم های ناپایدار پراکنش متغیرها بیشتر بر روی خط قطری ظاهر می‌شود. با بررسی نمودار پراکنندگی متغیرهای مؤثر بر توسعه صنعت گردشگری شهری شهر زنجان می‌توان به ناپایدار بودن سیستم دست یافت. سیستم های ناپایدار با متغیرهایی که هم اثرگذار هستند و هم اثرپذیر تحولات شدید در آینده خواهند داشت و وضعیت کنونی آن‌ها پایدار نخواهد ماند. در سیستم های ناپایدار عوامل هم دارای تأثیرات دوگانه می‌باشند یعنی هم تأثیر و تأثیرپذیری نسبتا یکسانی را به همراه دارند. در نمودار زیر نحوه قرار گیری همه متغیرها نشان داده شده است. در جدول شماره ۴ انواع متغیرها به تفکیک بر اساس شکل شماره ۳ آورده شده است.

بررسی گراف های حاصل از تحلیل تأثیرگذاری و تأثیر پذیری مستقیم و غیرمستقیم متغیرها:

شکل ۳- گراف روابط مستقیم بین متغیرها (تأثیرات بسیار قوی) (۵٪) - منبع: یافته های تحقیق، ۱۴۰۱.

گراف اثرگذاری نشاندهنده روابط بین متغیرها و چگونگی اثرگذاری متغیرها بر یکدیگر می‌باشد. در این گراف‌ها تاثیر هر عامل با توجه به امتیاز دریافتی در ماتریس اثرات متقاطع بر روی سایر عوامل با یک فلش نشان داده می‌شود. خطوط قرمز نشاندهنده اثرگذاری شدید و خطوط آبی با تغییر در ضخامت نشاندهنده روابط متوسط تا ضعیف می‌باشند. در گراف با درصدهای پایین تنها متغیرها بسیار تاثیرگذار با فلش قرمز رنگ نشان داده می‌شود و متغیرهایی که تاثیرگذاری بالایی بر دیگر متغیرها ندارد در این گراف ظاهر نمی‌شوند. هرچه درصد روابط در متغیرها بیشتر می‌شوند و گراف با درصد بالاتری رسم می‌شود اکثر متغیرها بازیگر سیستم شده و تاثیرگذاری‌های مستقیم نیز نشان داده می‌شوند که با فلش آبی رنگ ظاهر می‌گردند. در انتها و در گراف ۱۰۰ درصدی همه روابط چه با تاثیرگذاری بالا یا متوسط و چه تاثیر جزئی در گراف نشان داده می‌شوند. تاثیر اندک با فلش آبی کم رنگ در گراف نمایش داده می‌شوند. معمولاً در گراف‌ها هرچه عوامل در میانه قرار گیرند میزان تاثیرگذاری و تاثیرپذیری بالاتری دارند و هر چه در اطراف گراف ظاهر شوند یا تاثیرگذاری بالایی خواهند داشت و یا تاثیرپذیری بالا. در شکل ۳ گراف ۵ درصدی روابط بین متغیرها طراحی شده است که هرکدام نشان‌دهنده یک سری از تاثیرگذاری‌ها از تاثیر بسیار ضعیف تا تاثیرات بسیار قوی می‌باشند. از بین ۴۶ متغیر موجود ۴۱ متغیر می‌باشند که دارای روابط و تاثیرات بسیار قوی در سیستم می‌باشند. همانگونه که در شکل ۳ نمایان است متغیرهای مدیریت یکپارچه، مشارکت شهروندان، ارائه تسهیلات اقامتی، امنیت داخلی، کاهش محدودیت‌ها و سیاست‌های تشویقی تاثیرگذاری بسیار قوی و بالایی در سیستم دارند که علت این امر را نیز می‌توان در وجود تاثیرات عینی و ملموس این موارد ذکر کرد و همچنین متغیرهایی چون برندسازی شهری، بهبود وضعیت اقتصادی مردم بومی، صنایع دستی، حس اعتماد گردشگر و ... تاثیرپذیری بالاتری دارند.

شکل ۴- گراف روابط غیرمستقیم بین متغیرها (تاثیرات بسیار ضعیف تا بسیار قوی) (۱۰۰٪) - منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۱.

در شکل ۴ گراف ۱۰۰ درصدی روابط بین متغیرها طراحی شده است که هرکدام نشاندهنده یک سری از تاثیرگذاری‌ها از تاثیر غیرمستقیم بسیار ضعیف تا تاثیرات بسیار قوی می‌باشند. در گراف ۵ تمامی روابط از بسیار ضعیف تا بسیار قوی نشان داده شده است و بالتبع تمامی ۴۶ متغیر بازیگر این گراف خواهند بود. متغیر تقویت اقتصاد محلی به شدت تحت تاثیر روابط غیرمستقیم قرار گرفته است و بدین معنا می‌باشد که در آینده با توسعه گردشگری این عامل به صورت غیر مستقیم تاثیر فراوانی را خواهد پذیرفت و عامل مدیریت یکپارچه، سیاست‌های تشویقی و امنیت داخلی به صورت غیرمستقیم تاثیرگذاری فراوانی را بر سیستم دارند که در آینده می‌توان تاثیر این پیشران‌ها را به عینه مشاهده کرد. متغیرهای دیگر نیز تاثیرات غیرمستقیم زیاد بر روی هم دارند که تاثیر قدرتمندی نمی‌باشد.

رتبه‌بندی عوامل تأثیرگذار و تأثیرپذیر:

در جدول ۵، سهم عوامل از کل اثرگذاری و اثرپذیری بر اساس آثار مستقیم و غیرمستقیم نشان داده شده است. در میان این عوامل عامل مدیریت یکپارچه شهری در مناطق گردشگرپذیر بیشترین تأثیر را در توسعه گردشگری شهر زنجان داشته است. در ادامه نیاز هست تا این متغیرها با برنامه‌های توسعه آتی موجود شهر و استان تطبیق داده شوند و پیشران‌های نهایی جهت توسعه صنعت گردشگری شناسایی شوند تا با کاربست این عوامل بتوان سناریوهای مختلف را برای آینده گردشگری شهر مشخص نمود و از بین این سناریو‌ها به سمت سناریو با آینده مطلوب و روشن حرکت کرد تا در پایان برنامه ۲۰ ساله توسعه کشور، شهر زنجان نیز بتواند سهم خود را از گردشگری کشور به دست آورد و از مزایای این صنعت در جهت توسعه هر چه بیشتر استان بهره‌مند گردد.

جدول ۵- رتبه تأثیرات مستقیم و غیر مستقیم متغیرها بر همدیگر به تفکیک تأثیرپذیری و تأثیرگذاری

رتبه	مستقیم			غیرمستقیم		
	امتیاز	متغیر تأثیرگذار	امتیاز	متغیر تأثیرپذیر	امتیاز	متغیر تأثیرپذیر
۱	۲۹۶	تقویت اقتصاد محلی	۲۹۳	مدیریت یکپارچه شهری	۲۹۶	تقویت اقتصاد محلی
۲	۲۹۰	سیاست های تشویقی	۲۸۴	کاهش محدودیت ها	۲۹۱	حس اعتماد گردشگر
۳	۲۹۰	کاهش محدودیت ها	۲۷۵	سیاست های تشویقی	۲۸۷	نرخ رشد اقتصادی
۴	۲۹۰	امنیت داخلی	۲۷۵	امنیت داخلی	۲۸۵	برندسازی شهری
۵	۲۷۸	بخش خصوصی	۲۷۲	رفاه اجتماعی	۲۷۶	رفاه اجتماعی
۶	۲۷۲	مشارکت شهروندان	۲۷۲	برندسازی شهری	۲۷۲	بخش خصوصی
۷	۲۷۲	سازمان های مردم نهاد	۲۶۶	نقش بین المللی شهر و استان	۲۶۹	امنیت داخلی
۸	۲۶۹	برندسازی شهری	۲۶۰	امنیت داخلی	۲۶۷	نقش بین المللی شهر و استان
۹	۲۶۰	موقعیت استراتژیک شهر	۲۵۴	بهبود وضعیت اقتصادی مردم بومی	۲۵۹	بهبود وضعیت اقتصادی مردم بومی
۱۰	۲۵۴	نقش بین المللی شهر و استان	۲۵۱	مشارکت شهروندان	۲۵۵	مشارکت شهروندان
۱۱	۲۵۱	ارتقا آگاهی های زیست محیطی	۲۴۵	شبکه بهداشت و درمان	۲۵۳	کاهش فقر
۱۲	۲۵۱	نرخ رشد اقتصادی	۲۴۱	کاهش فقر	۲۵۱	شبکه بهداشت و درمان
۱۳	۲۴۵	رسانه ها	۲۳۸	کاهش محدودیت ها	۲۵۰	رسانه ها
۱۴	۲۴۱	مخاطرات طبیعی	۲۳۸	حمل و نقل شهری	۲۳۶	امنیت سرمایه گذاری
۱۵	۲۴۱	مهاجرت	۲۳۸	امنیت سرمایه گذاری	۲۳۵	جشنواره ها
۱۶	۲۳۵	بانک اطلاعات گردشگری	۲۳۸	رسانه ها	۲۳۴	حمل و نقل شهری
۱۷	۲۳۲	امنیت سرمایه گذاری	۲۳۵	جشنواره ها	۲۳۲	کاهش محدودیت ها
۱۸	۲۳۳	تقویت اقتصاد محلی	۲۳۵	مهاجرت	۲۲۵	خدمات بین راهی
۱۹	۲۳۳	قوانین و مقررات گردشگری	۲۳۲	سیاست های تشویقی	۲۲۵	مهاجرت
۲۰	۲۲۰	جشنواره ها	۲۳۲	خدمات بین راهی	۲۱۹	روش های نوین تبلیغاتی
۲۱	۲۲۰	هنجارها و ارزش های میزبان	۲۲۹	تغییر کاربری اراضی بر اثر فعالیت های گردشگری	۲۱۹	سیاست های تشویقی
۲۲	۲۱۷	حمل و نقل شهری	۲۲۹	زیباسازی شهری	۲۱۸	هنجارها و ارزش های میزبان
۲۳	۲۱۷	کاهش فقر	۲۲۹	روش های نوین تبلیغاتی	۲۱۸	زیباسازی شهری
۲۴	۲۱۷	روش های نوین تبلیغاتی	۲۲۶	بهبود آثاری گردشگری	۲۱۷	سازمان های مردم نهاد و غیر دولتی
۲۵	۲۱۴	تعامل با دانشگاه ها	۲۲۶	هنجارها و ارزش های میزبان	۲۱۲	بهبود آثاری گردشگری
۲۶	۲۰۸	تغییرات آب و هوایی و اقلیم	۲۲۰	سازمان های مردم نهاد و غیر دولتی	۲۰۸	مراکز و تسهیلات اقامتی
۲۷	۲۰۸	مراکز و تسهیلات اقامتی	۲۲۰	مراکز و تسهیلات اقامتی	۲۰۶	تغییر کاربری اراضی بر اثر فعالیت های گردشگری
۲۸	۲۰۸	تاسیسات زیربنایی شهری	۲۲۰	تعامل با دانشگاه ها	۲۰۶	تعامل با دانشگاه ها
۲۹	۲۰۵	آداب و رسوم	۲۱۷	توزیع امکانات	۲۰۴	توزیع امکانات
۳۰	۱۹۹	امنیت مرزها	۲۰۵	شرایط آب و هوایی و اقلیم	۲۰۲	تغییرات آب و هوایی و اقلیم
۳۱	۱۹۰	رفاه اجتماعی	۲۰۵	صنایع دستی	۱۹۳	شرایط آب و هوایی و اقلیم
۳۲	۱۸۷	طرح جامع گردشگری	۱۹۹	مقررات و قوانین گردشگری	۱۹۰	امنیت مرزها
۳۳	۱۸۷	مناسب بودن هزینه ها	۱۹۶	امنیت مرزها	۱۸۹	مقررات و قوانین گردشگری
۳۴	۱۸۷	توزیع مناسب امکانات	۱۹۶	تاسیسات زیربنایی شهری	۱۸۶	مناسب بودن هزینه ها
۳۵	۱۸۱	تغییر کاربری اراضی بر اثر فعالیت های گردشگری	۱۹۳	ارتقا آگاهی های زیست محیطی	۱۸۳	مراسم آیینی و مذهبی
۳۶	۱۷۸	زیباسازی شهر	۱۹۳	مراسم آیینی و مذهبی	۱۸۲	تاسیسات زیربنایی شهری
۳۷	۱۷۵	حمل و نقل منطقه ای	۱۹۰	مناسب بودن هزینه ها	۱۷۸	ارتقا آگاهی های زیست محیطی
۳۸	۱۷۵	صنایع دستی	۱۶۹	تغییر کاربری اراضی بر اثر فعالیت های گردشگری	۱۷۷	آداب و رسوم
۳۹	۱۷۵	حس اعتماد گردشگر	۱۶۶	بانک اطلاعات گردشگری	۱۷۳	بانک اطلاعات گردشگری

۱۵۵	موقعیت استراتژیک شهر	۱۷۰	بهبود وضعیت اقتصادی مردم بومی	۱۵۷	موقعیت استراتژیک شهر	۱۷۲	بهبود وضعیت اقتصادی مردم بومی
۱۵۱	حمل و نقل منطقه ای	۱۶۴	شبکه بهداشت و درمان	۱۵۴	ظرفیت تحمل محیط زیست	۱۶۳	شبکه بهداشت و درمان
۱۴۹	ظرفیت تحمل محیط زیست	۱۶۰	مراسمات آیینی و مذهبی	۱۵۴	حمل و نقل منطقه ای	۱۶۰	مراسمات آیینی و مذهبی
۱۳۸	تنوع بخشی به تبلیغات	۱۵۸	تنوع بخشی به تبلیغات	۱۳۹	مدیریت یکپارچه	۱۵۴	خدمات بین راهی
۱۳۶	مدیریت یکپارچه	۱۵۲	خدمات بین راهی	۱۳۳	تنوع بخشی به تبلیغات	۱۵۱	تنوع بخشی به تبلیغات
۱۲۵	مخاطرات طبیعی	۱۴۹	ظرفیت تحمل محیط زیست	۱۳۰	مخاطرات طبیعی	۱۴۸	ظرفیت تحمل محیط زیست
۱۰۳	طرح جامع گردشگری	۱۴۶	بهبود آثر گردشگری	۱۰۵	طرح جامع گردشگری	۱۴۸	بهبود آثر گردشگری

منبع: یافته های تحقیق، ۱۴۰۱.

بررسی سناریوهای آینده گردشگری شهر زنجان:

برای تدوین و طراحی سناریوهای محتمل از میان ۱۳ پیشران کلیدی که از طریق الگوریتم متقاطع شناسایی شده بودند، در نهایت توصیف کننده های کلیدی با قواعد کدگذاری شده در روش CIB، ماتریس بندی و دوباره در اختیار متخصصان و خبرگان قرار گرفت. با استفاده از نشستی که با ۶ نفر از صاحب نظران در حوزه آینده پژوهی و متخصصان گردشگری شهر زنجان برگزار شد و طبق نظرخواهی که از این افراد به عمل آمد در مجموع ۴۶ وضعیت احتمالی برای ۱۳ پیشران کلیدی تعیین گردید، بدین صورت که بر اساس قضاوت های پیش رو، ارتباطات و تعاملات مؤلفه ها و فرایندهای ساختار یافته، سناریوهای درباره توسعه پذیری آینده شکل می گیرد. در جدول شماره هفت، وضعیت احتمالی برای این پیشرانهای کلیدی مشخص است و همچنین علامت اختصاصی و وضعیت نسبی هر حالت نیز برای تسهیل در تحلیل های بعدی به کار گرفته شده است. این وضعیت ها برای هر متغیر از وضعیت بسیار مطلوب تا وضعیت بحرانی در نظر گرفته شده اند:

جدول ۶- حالت های مختلف عوامل کلیدی

ردیف	متغیر های کلیدی	حالت های احتمالی	اختصار	وضعیت
۱	مدیریت یکپارچه و اعمال سیاست های تشویقی	تقویت مدیریت توسعه گرا و برنامه محور و اعمال سیاست های تشویقی گسترده	Md1	بسیار مطلوب
		تقویت مدیریت یکپارچه و برنامه محور و عدم اعمال سیاست های تشویقی	Md2	مطلوب
		روند فعلی مدیریتی موجود و اعمال سیاست های تشویقی	Md3	ایستا
		مدیریت فعلی موجود و عدم اعمال سیاست های تشویقی	Md4	در آستانه بحران
		مدیریت بسته و عدم اعمال سیاست تشویقی	Md5	بحرانی
۲	کاهش محدودیت ها	حذف کامل محدودیت ها در همه زمینه ها	K1	بسیار مطلوب
		حذف برخی از محدودیت های مزاحم برای جذب گردشگر	K2	مطلوب
		ادامه روند فعلی	K3	بینابین
		اعمال محدودیت های گسترده	K4	بحرانی
۳	امنیت داخلی	تقویت امنیت داخلی	Am1	بسیار مطلوب
		کنترل امنیت فعلی	Am2	مطلوب
		ایجاد تنش های داخلی	Am3	بحرانی
۴	بخش خصوصی	توجه گسترده به بخش خصوصی و سرمایه گذاری کلان این بخش	Bkh1	بسیار مطلوب
		اعطای برخی از امتیازات در حوزه گردشگری به این بخش	Bkh2	مطلوب
		ادامه روند فعلی برای بخش خصوصی	Bkh3	بینابین
		تقویت نقش دولت در اکثریت مسائل	Bkh4	در آستانه بحران
۵	مشارکت شهروندان	قدرت شهروندان	Msh1	بسیار مطلوب
		مشارکت جزئی	Msh2	بینابین
		عدم مشارکت	Msh3	بحرانی
۶	سازمان های مردم نهاد	تقویت گسترده	S1	بسیار مطلوب
		ثابت نگه داشتن فعالیت این سازمان ها	S2	بینابین
		محدودیت مشارکت این سازمان ها در تصمیم گیری ها	S3	بحرانی
۷	برندسازی شهری	ایجاد ویژگی های جدید و توسعه ویژگی های منحصر به فرد فعلی	Br1	بسیار مطلوب
		توجه گسترده و پر رنگ کردن ویژگی های فعلی شهر	Br2	مطلوب

بینابین	Br3	حفظ ویژگی های خاص فعلی شهر		
در آستانه بحران	Br4	عدم توجه به برخی از عوامل برندینگ شهر		
بسیار مطلوب	Mo1	توسعه روابط ایران و اروپا و پر رنگ شدن نقش کریدور مرکز به شمالغرب	موقعیت استراتژیک شهر	۸
بینابین	Mo2	حفظ موقعیت استراتژیک فعلی شهر		
بحرانی	Mo3	از رونق افتادن مسیر ترانزیت ایران اروپا و کم رنگ شدن موقعیت استراتژیک شهر		
بسیار مطلوب	N1	مرکز منطقه ای شمالغرب کشور	نقش بین المللی شهر و استان	۹
مطلوب	N2	ایفای نقش محدود فراملی		
بینابین	N3	بی تفاوتی و وضع موجود		
در آستانه بحران	N4	کم رنگ شدن نقش فراملی		
بحرانی	N5	انزوا و فرصت سوزی		
بسیار مطلوب	Ar1	تولید گسترده محتوای آموزشی جهت افزایش آگاهی های زیست محیطی	ارتقا آگاهی های زیست محیطی	۱۰
بینابین	Ar2	حفظ روند فعلی آگاهی بخشی به شهروندان		
بحرانی	Ar3	عدم توجه به محیط زیست		
بسیار مطلوب	Nr1	رشد اقتصادی مثبت	نرخ رشد اقتصادی	۱۱
در آستانه بحران	Nr2	رشد اقتصادی صفر		
بحرانی	Nr3	رشد منفی اقتصاد		
بسیار مطلوب	Mr1	برجسته سازی مراسمات موجود از طریق قدرت رسانه ای	مراسمات آیینی و مذهبی	۱۲
بینابین	Mr2	حفظ مراسمات موجود و برگزاری این مراسمات در طول سال		
بحرانی	Mr3	به حاشیه کشاندن و ایجاد بدبینی نسبت به این مراسمات		
بسیار مطلوب	T1	توسعه و حمایت گسترده از صنایع دستی شهر زنجان	توسعه کمی و کیفی صنایع دستی	۱۳
بینابین	T2	حفظ روند فعلی هم به صورت کمی و هم به صورت کیفی		
بحرانی	T3	عدم توجه به صنایع دستی و توسعه و جایگزینی گسترده صنایع ماشینی		

منبع: یافته های تحقیق، ۱۴۰۱.

تجزیه و تحلیل سناریوها:

تهیه بسته سناریوها: نرم افزار سناریو ویزارد با محاسبات سیستمی و روابط فضایی، امکان پالایش نهایی سناریوهای تکاملی، سناریوهای با احتمال ضعیف و سناریوهای با احتمال سازگاری و انطباق بالا را ممکن می سازد. از ترکیب این تعداد، وضعیت های احتمالی ۱۰۴۹۷۶۰۰ سناریوی ترکیبی استخراج می شود که شامل تمامی وضعیت های محتمل آینده، پیش روی توسعه صنعت گردشگری شهری شهر زنجان می باشد. سناریوهای ارائه شده توسط سناریوی ویزارد عبارت اند از: ۴ سناریو با سازگاری بالا، ۶۲۲۲ سناریو با سازگاری ضعیف و ۲۰۶ سناریوی ناسازگار. نتایج نشان می دهد ۴ سناریو احتمال وقوع بیشتری در توسعه گردشگری آینده استان دارند. از بین این ۴ سناریو، سناریوی اول تا سوم شرایط مطلوب و ایده آل (سناریوی پیش برنده) و سناریوی چهار وضعیت بحرانی و نامطلوب برای آینده وضعیت گردشگری استان را نشان می دهد. جدول ۸ سناریوهای با سازگاری قوی و وضعیت های احتمالی مربوط به هر عامل کلیدی در هر سناریو را نشان می دهد.

جدول ۷- چهار سناریو با سازگاری بالا برای شهر زنجان در حوزه گردشگری

سناریو اول: آینده روشن		سناریو دوم: وضعیت مطلوب		سناریو سوم: پیش برنده		سناریو چهارم: بحران، افول گردشگری	
مدیریت یکپارچه شهری و اعمال سیاست های تشویقی	Md1	مدیریت یکپارچه شهری و اعمال سیاست های تشویقی	Md1	مدیریت یکپارچه شهری و اعمال سیاست های تشویقی	Md1	مدیریت یکپارچه شهری و اعمال سیاست های تشویقی	Md5
کاهش محدودیت ها	K2	کاهش محدودیت ها	K2	کاهش محدودیت ها	K2	کاهش محدودیت ها	K4
امنیت داخلی	Am1	امنیت داخلی	Am2	امنیت داخلی	Am2	امنیت داخلی	Am3
بخش خصوصی	Bkh1	بخش خصوصی	Bkh1	بخش خصوصی	Bkh1	بخش خصوصی	Bkh4
مشارکت شهروندان	Msh1	مشارکت شهروندان	Msh1	مشارکت شهروندان	Msh1	مشارکت شهروندان	Msh3
سازمان های مردم نهاد	S1	سازمان های مردم نهاد	S1	سازمان های مردم نهاد	S1	سازمان های مردم نهاد	S3
برندسازی شهری	Br1	برندسازی شهری	Br1	برندسازی شهری	Br1	برندسازی شهری	Br4
موقعیت استراتژیک شهر	Mo1	موقعیت استراتژیک شهر	Mo1	موقعیت استراتژیک شهر	Mo2	موقعیت استراتژیک شهر	Mo3
نقش بین المللی شهر و استان	N1	نقش بین المللی شهر و استان	N1	نقش بین المللی شهر و استان	N1	نقش بین المللی شهر و استان	N5
ارتقا آگاهی های زیست محیطی	Ar1	ارتقا آگاهی های زیست محیطی	Ar1	ارتقا آگاهی های زیست محیطی	Ar1	ارتقا آگاهی های زیست محیطی	Ar3
نرخ رشد اقتصادی	Nr1	نرخ رشد اقتصادی	Nr1	نرخ رشد اقتصادی	Nr1	نرخ رشد اقتصادی	Nr3
مراسمات آیینی و مذهبی	Mr1	مراسمات آیینی و مذهبی	Mr1	مراسمات آیینی و مذهبی	Mr1	مراسمات آیینی و مذهبی	Mr3
توسعه کمی و کیفی صنایع دستی	T1	توسعه کمی و کیفی صنایع دستی	T1	توسعه کمی و کیفی صنایع دستی	T1	توسعه کمی و کیفی صنایع دستی	T3

منبع: یافته های تحقیق، ۱۴۰۱.

نتیجه گیری:

صنعت گردشگری به عنوان یکی از بزرگ ترین صنایع جهان، تأثیرات زیادی بر وضعیت اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و... جامعه میزبان می گذارد و با توجه به مزایا و منافع که می تواند برای یک منطقه ایجاد کند، لازم است برای آن برنامه ریزی و مدیریت هدفمندی صورت گیرد. امروزه در برنامه ریزی و مدیریت توسعه گردشگری، استفاده از روش های نوین آینده پژوهی به خصوص سناریو نویسی به دلیل تدوین راهبردهای انعطاف پذیر برای حل مسائل سرزمینی راهگشا است. طبق نتایج به دست آمده، سناریوی های ۱ و ۲ و ۳ بهترین سناریوی پیش برنده برای توسعه گردشگری استان است، که البته سناریو ۱ از دو سناریو دیگر وضعیت مطلوب تر و آرمانی تری دارد. با تحقق سناریو اول به میزان ۱۰۰ درصد عوامل تعیین کننده توسعه گردشگری محقق خواهد شد. همه ۱۳ عامل کلیدی در این سناریو جزء عوامل کلیدی مطلوب هستند و هیچ یک از عوامل در حالت روند ایستا یا بحرانی قرار نداشتند و با گذشت زمان، تغییرات مثبتی در توسعه گردشگری شهر زنجان دارند. وضعیت های احتمالی انتخاب شده در این سناریو عبارت اند از:

در زمینه مدیریت یکپارچه وضعیت: تقویت مدیریت توسعه گرا و برنامه محور و اعمال سیاست های تشویقی گسترده، در زمینه کاهش محدودیت ها وضعیت: حذف برخی از محدودیت های مزاحم برای جذب گردشگر، در زمینه وضعیت امنیت داخلی: تقویت امنیت داخلی، در زمینه بخش خصوصی وضعیت توجه گسترده به بخش خصوصی و سرمایه گذاری کلان این بخش، در زمینه مشارکت شهروندان وضعیت قدرت شهروندان، در زمینه سازمان های مردم نهاد وضعیت تقویت گسترده سازمان های مردم نهاد، در زمینه برندسازی شهری وضعیت ایجاد ویژگی های جدید و توسعه ویژگی های منحصر به فرد فعلی، در زمینه موقعیت استراتژیک شهر وضعیت توسعه روابط ایران و اروپا و پر رنگ شدن نقش کریدور مرکز به شمالغرب، در زمینه نقش بین المللی شهر و استان وضعیت مرکز منطقه ای شمالغرب کشور، در زمینه ارتقا آگاهی های زیست محیطی وضعیت تولید گسترده محتوای آموزشی جهت افزایش آگاهی های زیست محیطی، در زمینه نرخ رشد اقتصادی وضعیت نرخ رشد اقتصادی مثبت، در زمینه مراسمات آیینی و مذهبی وضعیت برجسته سازی مراسمات موجود از طریق قدرت رسانه ای، در زمینه توسعه کمی و کیفی صنایع دستی وضعیت توسعه و حمایت گسترده از صنایع دستی شهر زنجان، که همه این عوامل تأثیرات مثبت زیادی بر توسعه گردشگری دارند. در نتیجه، چشم انداز این سناریو نشان دهنده یک وضعیت ایده آل از گردشگری شهر زنجان

خواهد بود. سناریوی ۲ و ۳ نیز سناریوهای مطلوب محسوب می‌شوند که صرفاً در دو عامل امنیت داخلی و موقعیت استراتژیک شهر حالت‌های متفاوت از سناریو اول دارند و بر روی حالات بینابین و نسبتاً مطلوب قرار دارند. سناریو ۴ نیز سناریوهای بحرانی خواهد بود که با تحقق این سناریو وضعیت عوامل تأثیرگذار توسعه گردشگری به بدترین حالت خواهد رسید. در این سناریو همه ۱۳ عامل کلیدی روند در آستانه بحران یا بحرانی داشته‌اند، این سناریو نکات مثبت و عامل کلیدی مطلوب ندارد. با توجه شهر زنجان ظرفیت‌های بالای گردشگری دارد، اما هنوز به‌طور کامل از این پتانسیل استفاده نشده است.

References:

1. Butler, Richard. (2009) Tourism in the future: Cycles, waves or wheels?, Futures, Vol.41, No.6, pp.346-352.
2. Faiz-Abadi, Mustafa and Waziri Mehboob, Seyed Jamal (2013) The necessity of future studies and its methods in the development of religious tourism, Miqat Al-Reza Conference, March 2, 2014, Mashha. (In Persian)
3. Gholami, Yunus and Khalji, Nastern (2016) Compilation of prioritization of tourism development strategies with a sustainability approach (case example: Kashan city), Urban Tourism, Volume 4, Number 2, pp. 17-30.(in persian)
4. Henderson, Isaac Levi. & Avis, Mark. & Tsui, Wai. & Hong, Kan. (2018) Testing discontinuous innovations in the tourism industry: The case of scenic airship services, Tourism Management, Vol.66, pp.167-179.
5. Iran Statistics Center (2015). General population and housing census of Zanjan province, Zanjan city. (In Persian)
6. Ismailpour, Hassan, Rajabi, Saeed. (2013) "Factors affecting the underdevelopment of the tourism industry in Zanjan province, challenges and solutions". Geography of Tourism Space, Volume 3, Number 9, pp. 69-82
7. Li, K. X., Jin, M., & Shi, W. (2018). Tourism as an important impetus to promoting economic growth: A critical review. Tourism management perspectives, 26, 135-142.
8. Lieutenant al-Hosseini, Mohammad Kazem; Reghhi, Morteza; Moradi, Mohsen (2016) The effect of the development of tourism places on the satisfaction of religious tourists (case study: Mashhad metropolis), Tourism Management Studies Quarterly, Volume 12, Number 39, pp. 123-142.
9. Mahmoudzadeh, Hassan, Chater, Nasim, Hosseinpour, Maziar, Harshchian, Mehdi. (2015). "The role of the traditional market complex in the development of sustainable urban tourism (case study: Tabriz city)". Second International Earth Congress. Space and clean energy with the focus on natural resource management. Sustainable Agriculture and Development, Tehran, Kian Teh Danesh Company. (In Persian)
10. Mansouri Moayed, Angel; Moradi, Mohammad and Molai, Fatemeh. (2016). Investigating the effect of service marketing performance on word-of-mouth advertising: the mediating role of customer perceived value, emotional response and brand loyalty. Quarterly Journal of Tourism Management Studies, 12(39), 79-42.(in persian)
11. Mousavi, Seyed Ali, Beyk Mohammadi, Hassan and Hossein Sarami (2022): Evaluation of the effects of cultural tourism indicators in the development of tourism (case study: Isfahan city), Urban Environment Planning and Development Quarterly, year 2, number 6, Shiraz, pp. 32 - 17.. (in persian)
12. Mousavi, Miranjaf, Visian, Mohammad, Mohammadi Hamid, Samia and Mahnaz Akbari (2014): Investigating and prioritizing the capabilities and infrastructures of tourism development with multi-criteria decision-making methods (case study: Kurdistan province cities), publication Urban tourism, second period, number 1, pp. 17-31.. (in persian)
13. Nazimi, Amir and Qadiri Ruhollah (2006): Foresight from concept to implementation, Tehran. (In Persian)

14. Hatami-Nejad, Hossein; Habibian, Bahar; Amirshakari, Maryam (2015) Prioritization of religious tourism development strategies in Dezful city, *Urban Tourism Quarterly*, Winter 2015, Volume 3, Number 1, pp. 59-76.. (in persian)
15. Heydari Chianeh, Rahim (2009). *The basics of tourism industry planning*. Side Publications
16. Khaksari, Ali (2012). *Tourism Development Planning in Iran: Characteristics and Role of Tourism Development Planners in Islamic Countries*, *Social Sciences Quarterly*, No. 58. pp. 1-32. (in persian). (in persian)
17. Khaksari, Ali; Ebrahim Nia Samakosh, Saeed; Damadi, Mohammad; Mozhez, Vahid (2012) Evaluating the socio-cultural effects of urban tourism on the way of life of the people of Babolsar, *Tourism Planning and Development*, Volume 2, Number 7, pp. 126-147.. (in persian)
18. Khoi, Seyyed Mohammad, (2015), *Future Studies in Japan (Future of Japan and Future Japan)*, Basic Governmental Studies (Future Studies Group), Research Center of the Islamic Council, serial number 14913, July 2015.(in persian)
19. *Organization of Cultural Heritage, Handicrafts and Tourism of Zanjan Province (2018)*, Management Information Office
20. Pourang, Ali; Ghayor Baghbani, Seyed Morteza; Pourang, Nahid (2019) Identifying the factors affecting the attraction and retention of religious tourists in the metropolis of Mashhad with the foundation data approach, *Scientific Journal of Islamic Management*, year 28, number 2, pp. 151-191. (In Persian)
21. Redi, F., Fernandez, J. I. P. (2018). Describing Coopetition Among Destinations: Evidence From the UNWTO Silk Road Program. In *Ethics and Decision-Making for Sustainable Business Practices*: 217-238
22. Rezaei, Mohammad Reza and Muslim Ghasemi (2021): Evaluation of tourism capabilities and its role in urban development with emphasis on strategic planning (case example: Kerman city), *Urban Environment Policy Quarterly*, Year 2, Number 5, Shiraz , pp. 1-16. (In Persian)
23. Richard, Slater (2006), knowledge of the term futurism, translated by Mohammad Reza Farzad and Amir Nazmi, publications of the Futuristic Research Center of Defense Science and Technology, Educational and Research Institute of Defense Industries Technology
24. Robert J. Lampert (2006), translated by Vahidi Mutlaq, *sustainable planning for a century*, publications of the Institute of Industry and Technology (Asef), Tehran.
25. Sabze Andish Paish Consulting Engineers (SAP) (2013); *Comprehensive tourism plan of Zanjan province, cultural heritage and tourism organization of Zanjan province*, Bahman. (In Persian)
26. Safari Ali Akbari, Masoud and Sadeghi, Hojatullah (2021), recognition and analysis of tourism development policies (case study: Dehdz city - Dezpart city), *scientific quarterly of urban environment policy*, spring 1400, year 1, number 1, university Azad Shiraz. (In Persian)
27. Sanai Moghadam, Soroush; Mohammadi Yeganeh, Behrouz; Rezaei, Maitham (2015) Assessment and prioritization of tourist attractions in Kohgiluyeh and Boyer Ahmad provinces based on the potential of attracting tourists, *Geography of Tourism Space*, Winter 2015, Volume 6, Number 21, pp. 1-18
28. Shamaei, Ali and Jafar Musa Vand, 2013, the stratification of the cities of Isfahan province in terms of tourism infrastructure using TOPSIS and AHP model, *urban and regional studies and researches*, third year, number 10, pp. 23-40 .. (in persian)
29. Szpilko, Danuta. (2015) *The Future of Tourism Development in the Podlaskie Voivodeship*, *Social and Behavioral Sciences*, Vol.213, pp.977-984.
30. Tadbir (2007), *futurology is a necessity for a powerful entry into tomorrow*, part two, year 18, 179
31. Taghdisi, Ahmad, Warsi, Hamid Reza, Ahmadian, Mahdi and Askari, Hamid (2014). Identification and analysis of factors affecting the development of tourism in rural areas (case study: rural areas of Jiroft city), *Journal of Rural Research and Planning*, year 4, number1,1-14.(in persian)

32. Titu, M. A., Raulea, A. S., Titu, S. (2016). Measuring Service Quality in Tourism Industry. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, Vol. 221: 294-301
33. Veicy, H. (2018). The study of Tourism Industry in National Basic Laws of Islamic Republic of Iran. *Strategic Studies of public policy*, 7(25), 93-112. (In Persian).
34. Zare Mirkabad, Ahmed. (2016) Investment priorities in the tourism industry studied in Yazd province. (Master's thesis), Faculty of Management and Accounting, Allameh Tabatabai University, Tehran, Iran. (In Persian)
35. Zali, Nader and Atrian, Forough (2016) compilation of regional tourism development scenarios based on the principles of future research (case study: Hamadan province), *Amash Sarmeen*, 8th volume, 1st issue, pp. 107-131.(in persian)
36. Zangiabadi et al. (2006), analysis of the domestic tourism market of Isfahan city; *Journal of Geography and Development*, autumn and winter issue.
37. "Zanjan city master plan". 2018. Zanjan city municipality.. (in persian)
38. 2021 UNESCO World Heritage Center website (whc.unesco.org)
39. <https://www.e-unwto.org/2018>.